

De oorlogsdagboeken van frater Apollonius

Geert van Tongeren

21 september 1944: 'Aan tafel bespraken we het 'doodskistenprobleem'. Sommigen wilden reeds de maat nemen bij alle personen, om vast een en ander klaar te maken. (galgenhumor).'

Schrijver: Geert van Tongeren
Omslagontwerp: Jan Kruij
ISBN: 9789402183290
Uitgeverij: Singel Uitgevers B.V.
© Geert van Tongeren

Voorwoord

Na het lezen van de drukproef van dit boek vind ik het een eer en een genoegen om een voorwoord te mogen schrijven. Waarom? De hoofdpersoon uit het boek heb ik namelijk goed gekend en de verhalen uit de oorlog interesseerden mij heel erg, omdat die over medebroeders van mij gaan, die ik na de oorlog heb leren kennen. Een kleine bijzonderheid is dat de hoofdpersoon en ik op dezelfde school voor Buitengewoon Onderwijs in Utrecht onze eerste schreden op onze onderwijsloopbaan gezet hebben, zij het met een tijdsverschil van goed 20 jaar. Later kwamen we elkaar tegen toen we beiden hoofd van een BLO-school waren en binnen de Bond van Onderwijsgevendenden bij deze scholen.

Het boek zal wellicht geen groot lezerspubliek trekken, want het is rauwe werkelijkheid van een groep mensen in oorlogstijd en geen fictie of voer voor sensatie-zoekende lezers. De schrijver geeft zelf al aan dat er van een zeker aanwezig zijnde worsteling in het leven van deze oud-medebroeder niets te vinden is, hooguit interpretaties van bepaalde zinsneden in het boek. Maar ik weet maar al te goed dat aan uittreden worstelingen van de persoon zelf plaats vinden. Maar daarover werd nooit gesproken en zeker niet geschreven.

Mij is door die dagboeken duidelijk geworden dat het leven in oorlogstijd haast onleefbaar is door de spanningen die zo'n tijd oproept, nog afgezien van het tekort aan eten en drinken. Maar wat een moed en doorzettingsvermogen om toch mensen te blijven helpen en dat sjouwen of fietsen om aan eten te komen, terwijl het oorlogsgeweld om de hoek plaats vindt of als je mensen helpt onderduiken onder het oog van de Duitse machtshebbers.... Ondraaglijke spanningen!

Ik heb grote bewondering voor de schrijver Geert, die met hart en ziel, ja met hartstocht, doorgezet heeft om dit ware verhaal van zijn vader te laten verschijnen. Ik hoop dat er toch velen zullen zijn die dit verhaal tegenkomen en er net als ik door gegrepen worden.

Bedankt voor je grote moeite en doorzettingsvermogen, Geert.

De Bilt, Driekoningen 2019

Frater Leo Ruitenberg.

Inleiding

Dit jaar herdenken we 'de slag om Arnhem' die 75 jaar geleden plaatsvond.

Dit boek is het persoonlijke verhaal van een katholieke frater/onderwijzer die na, voor hem, enkele relatief rustig verlopen oorlogsjaren, ineens, tijdens de slag om Arnhem, midden in de vuurlinie terecht komt.

Het is tevens ook een verslag geworden over de zoektocht naar het verleden van mijn vader.

Terwijl ik hiermee bezig was, dook er steeds meer 'nieuw' materiaal op. Veel personen die in de dagboeken van mijn vader figureerden, bleken zelf ook dagboeken te hebben bijgehouden waarin hij een rol had of genoemd werd.

In de archieven van het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven in Sint Agatha vond ik 'De kronieken' van frater Placidus. Deze frater bleek alles zeer nauwkeurig op papier te hebben gezet, al direct kort na de oorlog. Ik citeer dan ook regelmatig uit deze kronieken.

Daarnaast doken er tijdens het onderzoek ook enkele foto's op uit die periode.

De mensen uit de dagboeken van mijn vader kregen daarmee een gezicht.

Geert van Tongeren

Voorjaar 2019

Inhoud

1. Een doos met papieren, 'misschien kun jij er iets mee'	7
2. Arie van Tongeren 1914-1930	11
3. Frater Apollonius 1930-1941	13
4. De dagboeken 1, 2 en 3	21
5. Oosterbeek, de slag om Arnhem en de evacuatie	45
6. De modelboerderij van de familie Kröller Müller	81
7. Sien!	191
Nawoord: het leven van Arie van Tongeren na de oorlog	203
Bijlage: De bewoners van de modelboerderij	209
Dankwoord	239
Eindnoten	241

1. Een doos met papieren, 'misschien kun jij er iets mee'

Negen maanden na het overlijden van mijn moeder, kort voor de kerstdagen van 2013, was ik bij mijn broer op bezoek. Toen ik wegging gaf hij mij op de drempel een redelijk grote kartonnen doos, met de opmerking: 'Misschien kun jij er iets mee'.

Eenmaal thuis, was ik nieuwsgierig naar die papieren. Heb dan ook meteen de inhoud van de doos - nogal oppervlakkig - bekeken. Niet vermoedend welk een schat er in deze doos verborgen zat. Ik zag allemaal papieren en mappen over stamboomonderzoek van de familie van Tongeren.

Ik had veel van die papieren al eens eerder onder ogen gehad. Ik vond het wel interessant, maar ook weer niet zo dat ik meteen alles wilde bekijken. Ik besloot vervolgens om de doos met papieren boven op een kamer neer te zetten, met de gedachte; ik kijk er later nog wel eens naar.

In mei 2014 kwam ik op het idee, nog eens in die doos met stamboompapieren te gaan snuffelen. Nadat ik de doos naar beneden had gehaald begon ik map voor map te bekijken. Op een gegeven moment stuitte ik op een grote plastic zak met daarin een hele hoop losse en vergeelde papieren. Handgeschreven vellen papier maar ook vele getypte vellen. Liederens, een toneelstuk, iets over 'het aardappelschil commando'. Ik kon niet direct plaatsen wat dit was. Tussen die papieren ineens een groot groen schrift, waarop geschreven stond: 'vanaf 24-1-1942 - 29-6-1942'.

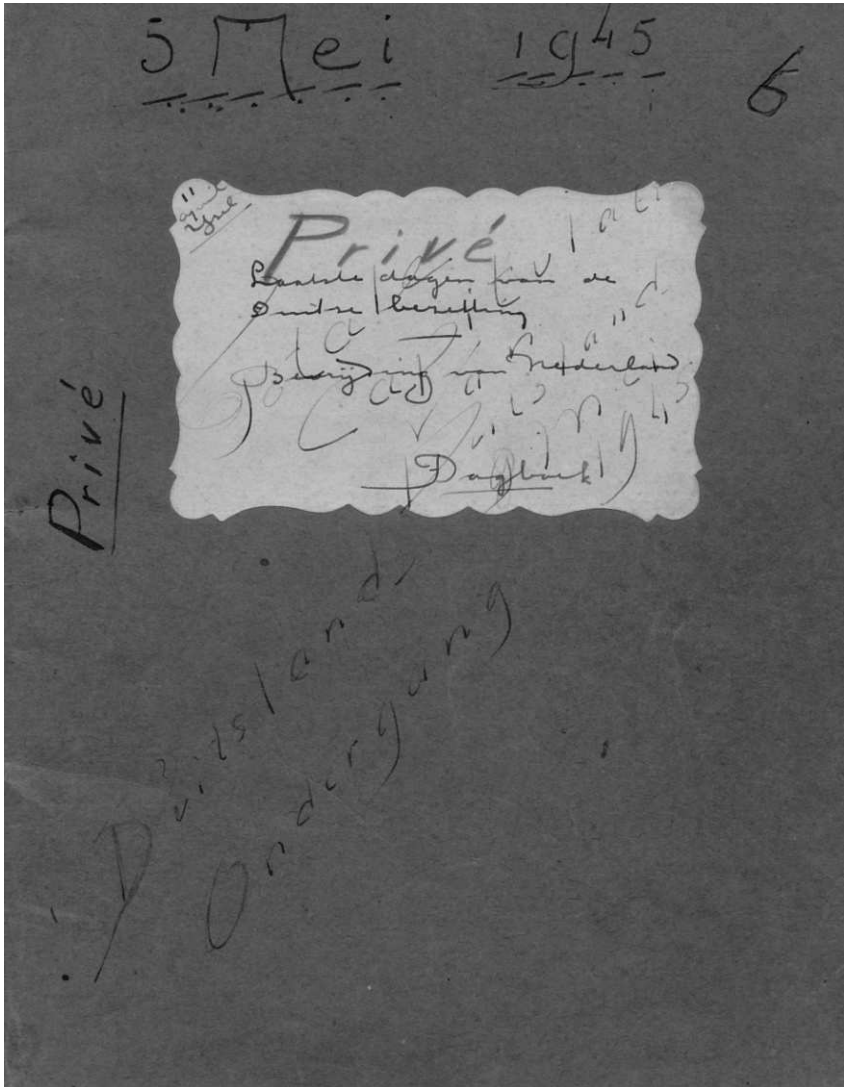
Nadat ik dit had opengeslagen kwam er een gevoel van opwindning over mij:

Had ik daar ineens een dagboek van mijn vader uit de oorlog gevonden!

Het werd mij al snel duidelijk dat ik iets heel bijzonders in handen had. Wel vervelend dat het allemaal zo klein en kriebelig geschreven was, waardoor ik veel moeite moest doen om het te ontcijferen.

Hierbij moest ik meteen denken aan de opmerkingen van mijn

vader over mijn 'slordige handschrift'. Op mijn schoolrapporten stond dan ook steevast: 'netjes op de lijnen schrijven Geert'. Na even verder zoeken kwam ik nòg een groen schrift tegen met het opschrift: '5 mei 1945'. Daarnaast stond er ook twee maal het woord 'Privé' op geschreven en 'Duitslands ondergang'. Ook stond er een 6 op geschreven. Wat zou de reden geweest zijn van dit nadrukkelijke 'privé'?

De kaft van dagboek 6

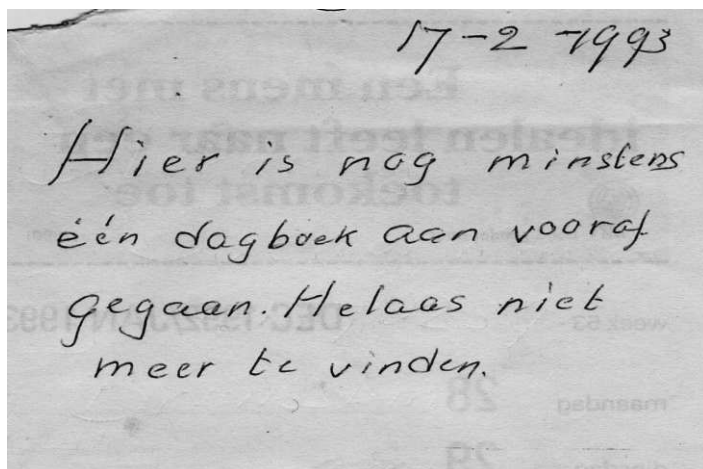
Even later kwam er nog een schrift tevoorschijn. Gefascineerd begon ik te lezen. Heen en weer van het ene schrift naar het ander. Al bladerend en lezend werd ik gedreven naar de laatste bladzijde van dagboek 6. En daar aangekomen dacht ik te begrijpen waarom hij dat woord privé zo nadrukkelijk op de kaft had geschreven. Tijdens het lezen van de laatste alinea kreeg ik een brok in mijn keel. Wat een droevig, maar tevens ook onthullend bericht stond daar te lezen.

Voor mij riep het alleen maar nieuwe vragen op. Wie was die Sien waar hij over schreef? Ging mijn vader het klooster uit vanwege deze vrouw? Dat had hij toch gedaan omdat hij mijn moeder had leren kennen?

Wat had hij nou precies meegemaakt tijdens de oorlog? Wie waren al die mensen in die dagboeken en zouden er daarvan nu nog mensen in leven zijn?

Mijn vader heeft over deze periode met ons, zijn kinderen, nooit gesproken.

Het onderstaande briefje -vier maanden voor zijn overlijden geschreven- dat ik tussen de dagboeken vond, maakt duidelijk dat hij hoopte dat ze ooit gevonden zouden worden.

17-2-1993

Hier is nog minstens
één dagboek aan vooraf
gegaan. Helaas niet
meer te vinden.

Ik had dus drie dagboeken gevonden. Maar miste er volgens de nummering ook nog drie. Waar waren die gebleven?

Ik besloot nog eens verder te kijken. En vond ze zowaar in nota bene dezelfde doos.

En niet alleen groene schriften, maar ook nog eens een hele stapel losse - en vergeelde papieren. Ineens stuitte ik op een getypte lijst met 97 namen. Later bleek dat dit de namen waren van alle toenmalige bewoners van de modelboerderij Harscamp.

Ook kwam ik een programma tegen van oudejaarsavond 1944 met compleet uitgeschreven voordrachten van o.a. Thomasvaer en Pieternel.

Daarnaast een hele stapel gestencilde vellen van een illegaal krantje; met als naam: De Optimist¹.

Deze vondsten zouden mij de komende jaren volledig in beslag nemen. Ik wilde precies weten wat er zich in die oorlogsjaren allemaal had afgespeeld en probeerde dit te reconstrueren.

2. Arie van Tongeren 1914-1930

Arie van Tongeren, is geboren te Warmond op 13 maart 1914 in huize: 'Wist ik 't maar'. Zijn ouders waren middenstanders en begonnen in 1916 een stalhouderij aan de overkant van de straat.

Ze hadden vier paarden, enkele koetsen en ook een 'Jan Plezier'. Omdat er steeds meer paarden werden gevorderd voor het leger - vanwege de mobilisatie - ging het niet goed met het bedrijf. Zijn ouders besloten toen maar weer iets anders te gaan beginnen. Ze konden in de Nieuwstraat in Bodegraven een kleine kruidenierswinkel overnemen van de familie. Dat deden ze blijkbaar goed want de winkel groeide uit tot een zaak waar zo'n beetje van alles en nog wat te koop was.

Rond 1920 brak er een moeilijke periode aan in het gezin, dat inmiddels uit zes personen bestond. Vader van Tongeren voelde zich toch niet helemaal thuis in de kruideniersbranche en kreeg heimwee naar de stalhouderij. In Kudelstaart nabij Aalsmeer bleek er een te koop te staan.

Vader van Tongeren schijnt zich niet goed genoeg op de hoogte te hebben gesteld van de staat waarin het bedrijf verkeerde en heeft iets al te haastig een koopcontract getekend. Dit leidde vervolgens tot een rechtszaak die door hem verloren werd. Daarop besloot hij in hoger beroep te gaan, maar ook die zaak werd verloren. Toen was het gezin ineens straatarm. Tot overmaat van ramp werden er in die periode drie kinderen geboren die alle drie op zeer jonge leeftijd zijn overleden.

Redding kwam er via een zus van moeder van Tongeren, die een wasserij had op de Zuid-West-Binnensingel in Den Haag. Zij wilde er mee stoppen en vroeg aan haar zus of ze de zaak niet over wilden nemen. Aldus geschiedde. Mijn vader vertelde later eens dat hij dat geweldig vond. Naar de grote stad en dan niet meer op klompjes te hoeven lopen, maar op echte schoenen naar school gaan. De kinderen, mijn vader, zijn zussen en zijn jonge broertje, moesten na schooltijd iedere dag meehelpen in de wasserij. Dat was hard en zwaar werk voor kinderen.

In 1927 verliet Arie de lagere school. Er werd hem niet gevraagd wat hij wilde worden.

Er werd gewoon vanuit gegaan dat hij als knechtje in de zaak kwam. Hij had graag naar de middelbare school gegaan maar dat was in die tijd nog niet vanzelfsprekend.

Omdat een vriendje van mijn vader naar de avondschool ging, wilde hij dit ook. Het was voor hem tevens een ontsnapping in de avonduren, van het werk in de wasserij. Omdat hij niet goed wist wat hij moest kiezen, koos hij voor een opleiding technisch tekenen. In 1930 ontving hij zijn diploma en kreeg zijn vader het advies om zijn zoon verder te laten studeren. Zijn vader wilde echter dat zijn zoon in de wasserij bleef werken. Omdat mijn vader dat niet wilde en natuurlijk niet zijn eigen studie kon betalen zocht hij een uitweg en die vond hij dan ook.

De familie van Tongeren rond 1930, derde van links (bovenste rij) is Arie van Tongeren

3. Frater Apollonius 1930-1941

In juni 1930, dus op 16 jarige leeftijd, ging Arie van Tongeren naar het Juvenaat van de fraters van het Sint Gregoriushuis in de Herenstraat te Utrecht.

Dit klooster was een onderwijscongregatie² van de: 'Fraters van de Congregatie van Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart.' In de wandeling worden zij ook wel de Fraters van Utrecht genoemd, naar de plaats waar de congregatie begonnen is.

Het St. Gregoriushuis in Utrecht

'Waarom ging iemand het klooster in? Dat is vrij moeilijk om in het algemeen te formuleren. Veel fraters hebben als jongen op een school gezeten, die geleid werd door fraters. Door deze contacten groeide er iets van 'dat lijkt me wel wat. Ik wil ook wel frater worden'. Als regel ging zo'n jongen dan na de lagere school naar het Juvenaat: een internaat speciaal bestemd voor jongens die frater wilden worden, daar een opleiding volgden en van daaruit het klooster in gingen. Vanaf het begin der congregatie tot 1932 was het juvenaat in het St.-Gregoriushuis in Utrecht; van 1932 tot ongeveer 1965 in de Sint Jozefkweekschool in Zeist, op de plek waar nu het gebouw van de PGGM staat. Men sprak altijd van: roeping. Men ging ervan uit dat iemand zich geroepen voelde om het klooster in te gaan. De betrokkene zelf hoorde echt geen stem hoor, maar had wel het gevoel: dit trekt mij aan; dit gemeenschappelijk leven wil ik wel gaan leiden; als frater-onderwijzer of jeugdleider kan ik veel betekenen voor de jeugd enz. Het waren dus meerdere vormingsjaren die aan de intrede in het klooster vooraf gingen.

Rond hun 18de jaar zijn de meeste fraters ingetreden. Sommigen hebben niet op het Juvenaat gezeten en kwamen rechtstreeks 'uit de wereld' of waren 'een late roeping', zoals het toen genoemd werd. Deze laatsten waren over het algemeen ook iets ouder. Werd iemand toegelaten tot de gemeenschap, dan begon hij aan een eerste proefperiode, genaamd 'postulaat' en werd 'postulant'. (Postulare betekent: vragen). Ze verkeerden in de periode van 'vragen om toegelaten te kunnen worden'. In het Sint Jozefhuis had je vroeger de afdelingen van de jongens op het internaat en de afdeling van de fraters en dit heette 'Het Slot'. Daar mochten alleen de fraters komen, geen jongens, geen bezoekers. Maar als postulant mocht je daar al wonen. Er was een aparte afdeling voor de postulanten en de jonge fraters.

Als je na een half jaar toegelaten werd tot de gemeenschap, ging je naar het noviciaat (hier zit het woord *novum* = *nieuw* in). Na een achtdaagse afzondering (retraite), kreeg je de inkleding d.w.z. je ontvangt het kloosterkleed en een kloosternaam. Uiterlijk werd je dus een frater, maar de vorming was nog niet ten einde, integendeel, begon feitelijk pas. Het noviciaat was een aparte afdeling van een groter huis en de novicen mochten géén omgang hebben met de andere fraters.

Tot in de oorlog was het noviciaat in het St.-Eusebiushuis in Arnhem; daarna verhuisde het naar kasteel Heemstede in Houten totdat het in 1947 naar het St.-Gregoriushuis in Utrecht verhuisde. Rond 1965 is het noviciaat opgehouden, daar er geen nieuwe aanmeldingen meer kwamen.

In het noviciaatsjaar was het vooral veel bidden, bezinnen, geestelijke onderrichtingen krijgen en lezingen doen, met daarnaast veelal huishoudelijke karweitjes en tuinonderhoud doen. Je was echt van de 'wereld daarbuiten' afgezonderd.

De fraters hebben altijd een zwarte toog gedragen, met een singel (riem) van dezelfde stof met een blinde sluiting, plus een los, wit boord, dat aan de buitenkant van de kraag werd gedragen en daarbij werd een geloftenkruis aan een zwart koord gedragen.

Rond 1958 mochten de fraters op reis, bij jeugdwerk e.d. in plaats van de toog een zwart pak met 'priester-boord' dragen. Vanaf 1963 mocht dat ook als je naar school ging. In huis diende men echter bij de kapeldiensten nog de toog te dragen. Enige tijd later is het toegestaan geweest om het zwarte pak door grijs te vervangen..... en men zag al spoedig het grijs in steeds lichtere tinten verschijnen, tot in 1967 de kleding helemaal vrij gegeven werd.

De fraters kregen kleed- en zakgeld en mochten gaan dragen wat ze wilden. Sindsdien zijn de toog en het zwarte pak niet alleen uit onze gemeenschap verdwenen, maar feitelijk uit het gehele straatbeeld. Praktisch alle kloostergemeenschappen zijn op burgerkleding overgegaan, waardoor de paters, broeders, fraters en zusters uiterlijk niet meer als 'geestelijken' herkenbaar zijn.

De laatste jaren zie je in de maatschappij weer een enkele priester uiterlijk herkenbaar aan een zwart pak met wit boordje. Maar ook niet overal. In Limburg zie je ook nog wel zusters in habijt in het straatbeeld, net zoals bij onze Ooster- en Zuiderburen.

Ook de kloosternaam werd vroeger gegeven als een middel om je los te maken van familie en buitenwereld. Aanvankelijk kreeg men een naam aangewezen, later mocht men deze zelf kiezen, maar deze keuze werd wel voorgelegd aan het Algemeen Bestuur bij de aanvraag om toegelaten te mogen worden.

In dezelfde periode dat de kleding veranderde, kreeg men ook de vrijheid om zijn doop- c.q. roepnaam weer te gaan gebruiken.

Een aantal fraters heeft daarvan gebruik gemaakt, anderen bleven buiten de familiekring de kloosternaam gebruiken.

Vandaar dat je rond één persoon vaak twee namen hoort gebruiken: bijvoorbeeld frater Evaristus en ook Henk en Oom Henk. Het noviciaat eindigt met het afleggen van de geloften.

Overeenkomstig de constituties (Wetboek met een juridisch en een inspirerend deel) leggen de leden van onze gemeenschap drie geloften af. De termen hiervoor zijn: gelofte van gehoorzaamheid, armoede en zuiverheid. De inhoud is in deze constituties duidelijk omschreven. Het gaat om: gehoorzaamheid aan het officiële gezag; afhankelijkheid van de gemeenschap qua geld en goed, in een sober leven; ongehuwd leven.

Dit is natuurlijk kort en bondig gezegd, maar het leven zelf is veel ingewikkelder. Persoonlijke omstandigheden, omringende maatschappij, algemene en persoonlijke visies enz. spelen hierin een duidelijke rol. In de constituties kan men hierover desgewenst méér lezen.

Men deed dus professie door het afleggen van de gebruikelijke geloften. Hier was de gang van zaken: twee keer voor de tijd van één jaar, dan voor drie jaar en in de laatste periode van de drie jaar deed je de eeuwige professie oftewel legde je de geloften af voor het leven.

Bij de eerste professie krijg je ook het professiekruis of geloftenkruis. Daaraan kan men ook zien of je met een novice of een geprofeste frater te maken hebt. De fraters die tijdelijke geloften hebben afgelegd worden aspiranten genoemd'.
(Bron: website van de Fraters van Utrecht)

In 1932, op 18 jarige leeftijd, kwam mijn vader voor deze keuze te staan.

Hij heeft toen zijn tijdelijke geloften afgelegd en in de jaren daaropvolgend zijn 'eeuwige' geloften. Hij koos er daarmee voor, om de rest van zijn leven, als frater Apollonius, bij deze congregatie te blijven.

Frater Apollonius (rond 1935)

Het was destijds overigens helemaal niet zo bijzonder om te kiezen voor een kloosterleven. Tot frustratie van zijn ouders, kozen twee zussen van mijn vader ook voor het kloosterleven. Halverwege de jaren 30 heeft mijn vader zijn eerste onderwijs diploma's gehaald en in 1936 kwam hij voor het eerst voor de klas te staan. Zijn eerste baan als onderwijzer kreeg hij bij de R.K. B.L.O. school aan de Lange Nieuwstraat in Utrecht; De Hieronymus Aemilianusschool.

Personeel der St.-Hieronymus-Æmilianusschool te Utrecht.

Fr. M. Damiaan Kleverkamp, fr. M. Julius Kloppenburg, fr. M. Silvester v. d. Berg, fr. M. Petrus Donders van Bavel. — Fr. M. Apolonijs van Tongeren, fr. M. Vincent Verheijen, en zittend in het midden; fr. M. Guido Kloppenburg (hoofd der school)

Afbeelding afkomstig uit: 'Fraters van Utrecht 1873 -1973'

Frater Apollonius voor de klas in Utrecht (1938)

Toen de oorlog uitbrak, stond frater Apollonius nog steeds voor de klas. De overige uren bracht hij door in het klooster aan de Herenstraat te Utrecht.

Daar begonnen de dagen in de vroege ochtenduren met het getijdengebed, een meditatie en een Heilige Mis. In de loop van de dag nog een keer het getijdengebed en een gewetensonderzoek. In de avond nog een keer het getijdengebed en een geestelijke lezing. Naast deze dagelijkse 'geestelijke oefeningen', werden er af en toe ook recollecties³ gehouden. Daarbuiten was er ieder jaar een retraite van een aantal dagen.

Naast deze verplichtingen was er natuurlijk ook tijd voor ontspanning. Zo was hij tot 17 juli 1941 leider bij De Jonge Wacht⁴. Ook was hij actief in een heemkundige vereniging.

In de eerste oorlogsjaren veranderde het leven van frater Apollonius eigenlijk niet zo veel. Het gewone leven ging min of meer zijn gang. Zo af en toe was er een feestje van een jubilerende frater, waarbij steevast een toneelvoorstelling werd opgevoerd. Bij die toneelvoorstellingen was hij erg actief; zowel in het schrijven als in het uitvoeren van verschillende rollen.

4. De dagboeken 1, 2 en 3

Het oudst gevonden dagboek begint op 21 mei 1941. Er moeten overigens ook dagboeken zijn geweest van voor die datum, maar die zijn schijnbaar tijdens of na de oorlog zoekgeraakt? In dit hoofdstuk een greep uit de aantekeningen van juni 1941 tot en met juni 1943.

Zoals in het vorige hoofdstuk al te lezen was, kabbelt het leven van frater Apollonius tijdens die eerste oorlogsjaren aanvankelijk rustig voort. In de eerste drie dagboeken staat weinig persoonlijks te lezen. Het is overduidelijk dat frater Apollonius dagelijks naar Radio Oranje en de BBC luistert en zeer goed op de hoogte is van de ontwikkelingen aan alle fronten. Zo af en toe volgt hij een cursus, bezoekt hij een symposium over het B.L.O. onderwijs of heeft hij een examen voor een onderwijsacte.

Wat mij opviel bij het lezen van zijn dagboeken, is dat hij praktisch niets schrijft over zijn gevoelens of emoties en zelden expliciet zijn mening geeft.

Het niet praten of schrijven over zijn gevoelens en emoties herkende ik. Dat hij bijna nergens zijn mening gaf, vond ik verbazingwekkend.

Mijn vader was zeer principieel, kon niet tegen onrecht en had over bijna ieder onderwerp een stellige mening.

Op de volgende bladzijden staan een aantal voorbeelden van zijn aantekeningen (cursief) uit deze periode. Daarnaast ook een aantal afbeeldingen van dingen die hij in zijn dagboeken heeft geplakt. In zijn aantekeningen loopt alles door elkaar; van 'persoonlijke belevenissen', tot aan de harde realiteit van de oorlog.

Zo schrijft hij op 13 juni 1941 in zijn dagboek:

'Voor het eerst mee geweest naar het zwembad. Vrijdagsmiddags geen handenarbeid meer i.v.m. het zwemmen. Vannacht is het Ruhrgebied hevig gebombardeerd. Duits oorlogsschip aan de Noordse kust getorpedeerd, waarschijnlijk niet gezonken. Nederlands Indië geheel gemobiliseerd'.

En vervolgens:

14 juni 1941: 'Sinds de leiderstraining wordt dagelijks volleybal gespeeld in de tuin. Duitse kruiser gezonken. De Eugenius van Savoye is zwaar gehavend de haven van Brest binnen gelopen.'

15 juni 1941: 'Vijf Utrechtse slaggers naar het concentratiekamp overgebracht wegens frauduleus slachten. Minister Dijkshoorn (defensie) afgetreden. Amerikaanse marine zou verlof bekomen hebben om Duitse oorlogsschepen op te sporen en te torpederen. Engelsen in Syrië voor Bagdad.'

16 juni 1941: 'Engelsen rukken van 3 zijden op naar Bagdad. Sidon in Engelse handen. Duitse consulaten in Amerika opgeheven. Duitsers uit Amerika gezet. Keulen en Hannover gebombardeerd en de kuststreken van Holland. Italiaanse Generaal geeft zich met 2000 man over in Abessinië. Kroatië sluit zich aan bij het Driemogendhedenpact. Duitse U boot tot zinken gebracht. Vandaag schoolwandeling gehouden met de 2 hoogste klassen, mislukt, onaangename middag.'

22 juni 1941: 'Duitsers trekken Rusland binnen. Sebastopol gebombardeerd, 200 doden. Italië op voet van oorlog met Rusland. Damascus in Engelse handen. Amerika en Engeland zeggen steun toe aan Rusland. Kiev gebombardeerd.'

29 juni 1941: 'Feest van de H. Petrus en Paulus. H. Mis. E.H.B.O. in het Labrehuis⁵.

Vader van Westbroek op bezoek gehad. 'De Tijd' is gisteren weer verschenen. Voorspelling van Sint Odilia⁶ gestencild.

In Moskou zouden 25 kerken geopend zijn waar de mensen heen stromen.

Portret van H.M. Koningin Wilhelmina moet uit de scholen verdwijnen. Vandaag verjaardag van Prins Bernard.'

3 juli 1941: 'Vannacht om ongeveer kwart over 2 luchtalarm tot 3 uur. Brandbommen gevallen in de omgeving van de Gansstraat. Gisteravond was er een rede van Stalin op de radio. Hij zei o.a. dat Rusland Europa moest bevrijden van het Nazidom en dat de Duitse

troepen nu wel oprukten, maar dat daar wel een ommekeer in zou komen, daar Rusland nog nooit veroverd was.'

17 juli 1941: 'Hevig bombardement bij Rotterdam. 22 schepen vernietigd. Vliegtuigen zo laag dat ze de toejuichingen van de bevolking konden horen. 4 toestellen niet teruggekeerd. Hamburg gebombardeerd en Boulogne. Duitsers op weg naar Smolensk. Jonge Wacht en Kruisvaart vandaag opgeheven. Secretariaat aan de Biltstraat hedenmorgen verzegeld. Kas en het kasboek meegenomen.'

19 juli 1941: 'Duitse V actie. Grote plakkaats met een oranje V. Grote spandoeken dwars over de weg met erop: V = Victorie. Duitsland wint voor Europa op alle fronten. Vandaag is de brief gearriveerd over de opheffing van de Jonge Wacht.'

20 juli 1941: 'Laatste bijeenkomst van Jonge Wachters in Sint Maarten. Vandaag wederom grote V actie. Hier lagen de straten vol V's. Ramen waren volgeplakt (werk van NSB'ers). Engelse zender spoorde aan er W's van te maken. De W van Wilhelmina.'

3 augustus 1941: 'Vanmorgen een krachtig Bisschoppelijk protest voorgelezen. Lidmaatschap van het R.K. Werkliedenverbond is van nu af aan ongeoorloofd. Heilige Sacramenten moeten geweigerd worden aan allen die lid zijn van één van de mantelorganisaties van de N.S.B. Vanmorgen om 4 uur was de Gestapo⁷ reeds bij Mgr. de Jong.'

6 augustus 1941: 'Mgr. de Jong beboet voor 500 gulden.'

30 augustus 1941: 'Viborg in Duitse handen. Samenkomst Hitler met Mussolini. Russen zouden op sommige plaatsen doordringen en Duitsers terugtrekken. Ondanks alle dreigementen toch bij de zevende klas gebleven. Vandaag van lokaal verwisseld.'

31 augustus 1941: 'Verjaardag van H.M. Koningin Wilhelmina vanavond hier enthousiast gevierd. Bezoek gehad van thuis en bezoek van 3 Jonge Wachters. Weer papieractie van N.S.B.'

Het feit dat de verjaardag van Wilhelmina zo uitgebreid werd gevierd in het klooster zegt natuurlijk veel over de sfeer en de 'politieke voorkeur' aldaar maar ook over de veiligheid. Dat er in het klooster naar de BBC werd geluisterd is ook veelzeggend. In juli 1940 werd dit al verboden door de Duitsers, met als maximale straf een gevangenisstraf van 2 jaren en een maximale geldboete van 100.000 gulden.

Op deze bladzijde van het dagboek is een antisemitische 'flyer' geplakt. (zie onderstaande afbeelding) Waarschijnlijk verwijst dit naar 'de papieractie' van de N.S.B. op 31 augustus.

3 september 1941: 'R.K. Universiteit niet meer erkend? Kweekschool te Zeist is nu herstellingsoord voor herstellende Duitsers. Vandaag is de eerste groep gearriveerd. Vandaag nieuwe postulant (oud matroos van de Hertog Hendrik). Frater Josefus heeft vandaag schappen getimmerd. Slag om Leningrad begonnen.'

18 september 1941: 'Vannacht kiespijn. Vanavond een kies laten trekken. Broodrantsoen weer verminderd. Aardappelrantsoen verhoogd. Namen van de levende leden van 't Oranjehuis mogen niet meer gebruikt worden.'

27 september 1941: 'Sabotage in Tsjecho-Slowakije. Onlusten in Joegoslavië. Rob van Kleef bracht deze week zijn 2 goudvissen mee. Kobus Loef waterplanten. Henk van de Brom kiezelstenen. Bertus van de Laan pompoenen. Chris Theunissen kikkers.'

29 september 1941: 'Loef bracht weer visjes mee. De vorige zijn zo wat allemaal door de Karpers opgevreten. De Karpers eten schijnbaar ook van de zoetwatermosseltjes. Parade met Russische krijgsgevangenen in Amersfoort.'

3 oktober 1941: 'Vandaag spraken Goebbels en Hitler een rede uit ter gelegenheid van de winterhulp campagne. Duitsers zouden zich bij Leningrad ingraven om daar te overwinteren en in de richting van Moskou een groot offensief willen beginnen. Vandaag ben ik aangesteld als lid van de E.H.B.O. afdeling, bij luchtalarm hier in huis.'

7 oktober 1941: 'Kweekschool van Hilversum moet geheel ontruimd worden. Ontruiming reeds volop aan de gang. Vandaag de zaal in orde gebracht voor 't Zilveren feest van frater Lambertus. Russen zouden 35 dorpen heroverd hebben. Mgr. Von Galen⁸ zou gearresteerd zijn.'

8 oktober 1941: 'feest van frater Lambertus op school. Receptie en voordrachten van de jongens, enz.'